PAPER - 1

MT

2018 .... 1100 **Seat No.** | | | | | | | |

MT - SANSKRIT COMPOSITE (SECOND OR THIRD LANGUAGE) - PRELIM - I PAPER - I

Time : 2 Hours **(Pages 7)** **Marks : 40**

प्रथमः विभागः - गद्यम् ।

प्र.१ अ) गद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टाः कृतीः कुरुत ।

१. अवबोधनम् । (केऽपि २ कृती कुरुत ।)

(i) उचितं कारणं चित्वा वाक्यं पुनर्लिखत । १

नदीजले पापं सङ्कलितं नास्ति यतः .... ।

(नदी जलं सागरे उत्सृजति । / नदी पापं प्रक्षालयति ।)

(ii) कः कं वदति ? अनन्तरं तस्य किं भवतीति न जानेऽहमिति । १

(iii) वाक्यं पुनर्लिखित्वा सत्यं वा असत्यमिति लिखत । १

सागरः पापं सूर्याय ददाति ।

कश्चन गोन्दिया–निवासी यात्री एकदा काशीनगरं जगाम। काशी मोक्षदायिनी नगरी इत्यनेन श्रुतमासीत्। काशीं प्राप्य गङ्गातीरे अटन् स चिन्तितवान् यत् कोऽपि नरः अस्मिन् गङ्गाजले निमज्यात्मानं पापमुक्तमिति भावयति । गङ्गाजले निमग्ने सति सत्यं स पापमुक्तो भवति वा न वा ? जनानां पापक्षालनेन एतावत् कालपर्यन्तं नदीजले कियत् पापं सङ्कलितं स्यादिति । अन्येद्युः साशङ्कमनाः स गङ्गातीरं गत्वा गङ्गानदीं पृष्टवान्, हे गङ्गादेवि, अहर्निशं जनानां पापक्षालनं करोषि। तेन भवत्याः जलं निश्चितं पापमयं वर्तते । तर्हि भवती अस्य पापमयजलस्य किं करोतीति ? तन्निशम्य गङ्गा उक्तवती, रे यात्रिन् यदाऽहं सागरं मिलामि तदा सर्वमेतत्पापमयं जलं तस्मिन्नेव उत्सृजामि । अनन्तरं तस्य किं भवतीति न जानेऽहमिति। तदा तद् ज्ञातुमुत्सुकोऽसौ यात्री सागरतीरं गतवान् तत्र च सागरं पृष्टवान्, रे सागर, सर्वाः नद्यः स्वजलस्थितं पापं त्वयि निक्षिपन्ति । तेन त्वं पापाकरः वा पापधिरेव भवसि न वेति। सागर उक्तवान्, न हि, यदा नद्यः पापमानयन्ति तदहं गृह्णामीति सत्यम् । किन्तु सूर्यकिरणैः तस्य जलस्य बाष्पं भवति । बाष्पीभूतस्य पापजलस्य तदनन्तरं किं भवतीति न जाने इति ।

२. स्वमतप्रकटनम् । २

नद्याः जलं पापक्षालनं करोति वा न इति माध्यमभाषया स्पष्टीकुरुत ।

प्र.१ ब) गद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टाः कृतीः कुरुत ।

१. अवबोधनम् । (केऽपि २ कृती कुरुत ।)

(i) उचितं पर्यायं चित्वा वाक्यं पुनर्लिखत । १

१) तृतीयम् आश्चर्यं नाम .... । (मिस्रदेशः / पिरॅमिडरचना / गिझापिरॅमिडरचना)

२) मायासंस्कृतेः प्रतीकरूपा नगरी नाम .... । (मेक्सिकोदेशः / पेट्रा / चिचेन् इट्झा)

(ii) पूर्णवाक्येन उत्तरं लिखत । १
कोलोसिअम् नाम किम्?

(iii) वाक्यं पुनर्लिखित्वा योग्यं वा अयोग्यमिति लिखत । १
तारकः दुःखं दूरीकरोति ।

प्रथमाश्चर्यं रोमनगरभूषणं कोलोसिअम्-फेव्हिन-अम्फीथिएटरम् एतद् अर्धवर्तुलाकारं प्रेक्षागृहं सम्राट्-व्हेसॅशियनमहोदयेन निर्मितम् । द्वितीयमाश्चर्यं नाम चीनदेशस्थिता मृत्पाषाणेष्टिकामयी विशाला भित्तिः । उत्तरकाष्ठास्थितशत्रोः रक्षणार्थं शिंगहाउन-टी-नृपेण निर्मितैषा । त्वं जानास्येव । यद् मिस्रदेशः पिरॅमिडरचनार्थं जगति विख्यातः । एतासु पिरॅमिडरचनासु गिझापिरॅमिडरचना सप्ताश्चर्येषु एकतमा । एतदभिमानास्पदं यद् चतुर्थाश्चर्यं भारतभूमावेव स्थितम् । शाहजहानसम्राजा स्वपत्नीस्मरणार्थं विनिर्मितमेतत् शिल्पं भारतीयस्थापत्यकलायाः अनुपमेयं प्रतीकम् । पौर्णिमायां रात्रौ चन्द्रज्योत्स्नाधवलितस्यैतस्य ताजमहालस्य शोभा अवर्णनीया केवलं स्वसंवेद्या च । पञ्चममाश्चर्यं नाम ब्राझिलदेशे 'रिओ-डि-जानिरोनगरसमीपे पर्वतस्थः ख्रिस्त-दि-रिडिमर' इति पुत्तलः । रिडिमर नाम तारकः एषः क्रुसाकारे विराजते । मेक्सिकोदेशे विराजमाना 'मायासंस्कृतेः प्रतीकरूपा 'चिचेन् इट्झा' नाम पुरातनी नगरी विश्वस्य षष्ठाश्चर्यम्। अपि ज्ञायते त्वया यद् मायासंस्कृतिरतिप्राचीना विकसिता चासीत् । जार्डनदेशस्था प्राचीना नगरी पेट्रा आश्चर्यगणेषु सप्तमा ।

२. **पृथक्करणम् ।** २
जालचित्रं पूरयत ।

.... आश्चर्यम्
.... -नृपेण निर्मिता — विशाला भित्तिः — ...... मयी
.... - देशस्थिता

प्र.१ क) गद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टाः कृतीः कुरुत ।

१. **शब्दज्ञानम् । (केऽपि २ कृती कुरुत ।)**

(i) समूहेतरपदं लिखत । १
१) सन्तुष्टः, प्रसन्नः, खिन्नः, तुष्टः ।
२) आपणिकः, वस्तुविक्रेता, वणिक्, ग्राहकः ।

(ii) गद्यांशात् आगते विशेषणे चित्वा लिखत । १
.... परिमाणानि ।, ... दण्डः ।

(iii) गद्यांशे आगते द्वे धातुसाधित - त्वान्त - अव्यये चित्वा लिखत । १

मधुरा	- अम्ब,नैष सम्यक् तोलयति । तोलनार्थं सम्यक् परिमाणमपि न योजयति । परिमाणस्थाने पाषाणखण्डं योजयति ।
माता	- मधुरे, सत्यं वदसि । नावलोकितं मया । किं रे, तव समीपे ISI चिह्नाङ्कितानि परिमाणानि न सन्ति ? परिमाणानां स्थाने पाषाणखण्डानामुपयोजनं न विधियुक्तम् । तुलायाः दण्डोऽपि त्रुटितः । अतः वस्तूनां तोलनमपि सम्यग् न भवति । जानासि किम्? यदि ग्राहकमञ्चमभिगच्छामि तर्हि शाकविक्रय - अनुज्ञापत्रादपि त्वं वञ्चितो भवसि ।
मधुरा	- कः एष मञ्चः ? रङ्गमञ्चः श्रुतः मया, न तु ग्राहकमञ्चः ।
माता	- ग्राहकहिताय ग्राहकसुखाय च चतुःसप्तनवैकतमे (1974) संवत्सरे स्थापिता एषा संस्था। 'ग्राहकपञ्चायत' 'ग्राहकमञ्च' वा इति नाम्ना ज्ञायते । ग्राहकाणां ग्राहकैः ग्राहकार्थं निर्मितः एष मञ्चः ग्राहकहितायैव बद्धपरिकरो वर्तते ।
द्वितीयः शाकविक्रेता	- यदि ग्राहकः विक्रेयवस्तुविषये सन्तुष्टः न भवति तर्हि ग्राहकन्यायालयं गन्तुं तस्य अधिकारो भवति । अतः मम परिमाणानि गृहीत्वा शाकं सम्यक् तोलय ।
माता	- युक्तमुक्तं भवता ।
प्रथमः शाकविक्रेता	- (तोलयित्वा ददाति) गृह्णातु भवती । क्षम्यताम् ।
माता	- कथं प्लास्टिकस्यूतं ददासि ? वस्त्रस्यूतः मत्समीपे वर्तते ।

२. **पृथक्करणम् ।**

क्रमसंयोजनम् । २

(i) पाषाणखण्डस्य उपयोजनम् ।

(ii) विक्रेतुः प्लास्टिकस्यूतस्य उपयोजनम् ।

(iii) विक्रेतुः असम्यक् तोलनम् ।

(iv) विक्रेतुः ग्राहकाधिकारविषये ज्ञानम् ।

द्वितीयः विभागः - पद्यम् ।

प्र.२ अ) पद्यांशान् पठित्वा निर्दिष्टे कृती कुरुत ।

१. **पृथक्करणम् ।** २

द्रुमाः	वेतसः

(कायिनः, कूलजः, समूलशाखाः, अल्पसारः)

समूलशाखान् पश्यामि निहतान् कायिनो द्रुमान् ।
युष्माभिरिह पूर्णाभिर्नद्यस्तत्र न वेतसम् ।।१।।
अकायश्चाल्पसारश्च वेतसः कूलजश्च वः ।
अवज्ञया वा नानीतः किं च वा तेन वः कृतम् ।।२।।
कुम्भकारस्त्वं मृत्तिका अहं मूर्तिकारस्त्वं पाषाणोऽहम् ।
तव हस्ताभ्यां मम निर्माणं कदापि मा भूत् ते विस्मरणम् ।।३।।
माऽस्तु धनं मौक्तिकं काञ्चनम् अस्तु अविरतं तव प्रसादनम् ।
त्वत्स्पर्शान्मे भवतु सुवर्णं गुरुचरणाभ्यां सदा वन्दनम् ।।४।।

२. **शब्दज्ञानम् ।**

पर्यायपदं मेलयत । १

अ	ब
१) वन्दनम्	सततम् ।
२) पाषाणः	सुवर्णम् ।
३) धनम्	शिला ।
४) काञ्चनम्	द्रविणम् ।
	नमनम् ।

प्र.२ ब) **पद्यांशान् पठित्वा निर्दिष्टे कृती कुरुत ।**

शस्त्रैर्हतास्तु रिपवो न हता भवन्ति
प्रज्ञाहताश्च नितरां सुहता भवन्ति ।
शस्त्रं निहन्ति पुरुषस्य शरीरमेकम्
प्रज्ञा कुलं च विभवं च यशश्च हन्ति ।।१।।
भोजनान्ते पिबेत्तक्रं वासरान्ते पिबेत् पयः ।
निशान्ते च पिबेद्वारि त्रिभी रोगो न जायते ।।२।।
अत्यम्बुपानान्न विपच्यतेऽन्नं निरम्बुपानाच्च स एव दोषः ।
तस्मान्नरो वह्निविवर्धनाय मुहुर्मुहुर्वारि पिबेदभूरि ।।३।।

१. **अवबोधनम् ।**

पूर्णवाक्येन उत्तरत । १

कस्मात् कारणात् अन्नं न विपच्यते ?

२. **तात्पर्यलेखनम् ।** २

'शस्त्रैर्हतास्तु .... यशश्च हन्ति ।।' इति श्लोकस्य तात्पर्यं माध्यमभाषया लिखत ।

प्र.२ क) स्मरणम् ।

सुभाषितं शुद्धं पूर्णं च लिखत । (केवलं १ श्लोकः लेखनीयः ।) २

(i) गुणी .... मूषकः।।

(ii) याममध्ये .... ०युग्माद्बलक्षयः ।।

प्र.२ ड) श्लोकांशान् मेलयत । २

(i) पित्तं यदि शर्करया	इतरे च स्वशक्तितः ।
(ii) तृणात्सञ्जायते क्षीरं	शीलमेतत्प्रशस्यते ।
(iii) पञ्चैते गृहिणा पोष्या	शाम्यति कोऽर्थः पटोलेन ।
(iv) अद्रोहः सर्वभूतेषु	क्षीरात्सञ्जायते विषम् ।
	कर्मणा मनसा गिरा ।

तृतीयः विभागः - व्याकरणम् ।

प्र.३ यथानिर्देशं कृतीः कुरुत । (केवलं ५ उपप्रश्नाः लेखनीयाः ।) २

अ) नाम/सर्वनामपदानां पृथक्करणम् । (केऽपि ४ पर्यायाः लेखनीयाः ।)

	सम्बोधन एकवचन	सप्तमी एकवचन	प्रथमा बहुवचन
नाम			
सर्वनाम			

(अनुसारिणः, यस्याम्, गङ्गादेवि, इमे, सर्व, मनसि)

आ) क्रियापदानां पृथक्करणम् । (केऽपि ४ पर्यायाः लेखनीयाः ।) २

द्वितीयः भविष्यकालः	परोक्षः भूतकालः	प्रथमः भूतकालः	विध्यर्थः	वर्तमानकालः	आज्ञार्थः

(जानीयात्, गृहाण, अभुनक्, द्रक्ष्यति, बभूव, दत्ते)

इ) समासाः । समस्तपदानां समासनामभिः सह मेलनं कुरुत । (केऽपि ४ पर्यायाः लेखनीयाः ।) २

	समस्तपदम्	**समासनाम**
(i)	लोकप्रियः	बहुव्रीहि समास
(ii)	वैधाचारः	नञ् तत्पुरुष समास
(iii)	अल्पसारः	सप्तमी तत्पुरुष समास
(iv)	अवर्णनीया	षष्ठी तत्पुरुष समास
(v)	साशङ्कम्	कर्मधारय समास
(vi)	मूलशाखान्	अव्ययीभाव समास
		इतरेतर द्वन्द्व समास

ई) उपपदविभक्तिः । २

उचितं पर्यायं चित्वा वाक्यं पुनर्लिखत । (केऽपि ४ पर्यायाः लेखनीयाः ।)

(i) .... साकं जनकः ग्रामं गच्छति । (पुत्रम् / पुत्रेण / पुत्रस्य)

(ii) .... नमः । (गणपतिम् / गणपति / गणपतये)

(iii) .... बहिः कूपः अस्ति । (गृहात् / गृहस्य / गृहे)

(iv) सर्वे जनाः .... अतीव स्निह्यन्ति । (मातृभूमिम् / मातृभूमौ / मातृभूमि)

(v) .... उपरि हिमं वर्तते । (हिमालयस्य / हिमालये / हिमालयम्)

(vi) अलं .... । (असत्यभाषणम् / असत्यभाषणेन / असत्यभाषणे)

उ) सन्धिं / सन्धिविग्रहं कुरुत । (केऽपि ४ पर्यायाः लेखनीयाः ।) २

(i) .... = पुनः + एकवारम् ।

(ii) भवनञ्च = ... + च ।

(iii) अस्यैव = अस्य + ... ।

(iv) एतन्निशम्य = ... + निशम्य ।

(v) .... = एतत् + एव ।

(vi) सच्छीलः = सत् + ... ।

ऊ) सङ्ख्यावाचकविशेषणानि - रिक्तस्थानपूर्तिः । (केऽपि ४ पर्यायाः लेखनीयाः ।) २

(i) पुनः .... अर्जुनः तमेव वनप्रदेशं प्राविशत् । (once)

(ii) .... मित्रयोः न्यायशास्त्रं प्रियमासीत् । (2)

(iii) शाकुन्तलस्य .... अङ्कः अतीव सुन्दरः अस्ति । (4th)

(iv) प्राचीनभारते .... वर्णाः आसन् । (4)

(v) श्रावणमासे .... तिथौ कृष्णजन्म भवति । (8th)

(vi) कबड्डीक्रीडायां सातत्येन .... सुवर्णपदकं प्राप्तम् । (thrice)

चतुर्थः विभागः - लेखनकौशल्यम् ।

प्र.४ अधोनिर्दिष्टे कृती कुरुत ।

अ) वाक्यनिर्माणम् । ४

कोष्ठकतः शब्दान् चित्वा अर्थसङ्गतानि ४ वाक्यानि लिखत ।

अस्ति	सः	क्रीडाकुशलः / क्रीडाकुशला
अस्मि	सा	अध्ययनशीलः / अध्ययनशीला
असि	अहम्	गायकः / गायिका
आसीत्	त्वम्	संभाषणप्रवीणः / संभाषणप्रवीणा

आ) **परिच्छेदपूर्तिः ।** ४

मञ्जूषातः उचितान् शब्दान् चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयित्वा परिच्छेदं पुनर्लिखत ।

एकदा सर्वे ग्रामस्थाः सम्मिल्य एकस्य ग्रामीणस्य विषये चर्चाम् अकुर्वन् । बहुभिः जनैः स प्रशंसितः। अन्ततः एकः जनः अवदत् सः उत्तमः जनः अस्ति, इत्यत्र नास्ति .... । परन्तु तस्मिन् द्वौ दोषौ वर्तेते इति मे प्रतिभाति । तच्छ्रुत्वा अपरः अपृच्छत् कौ तौ दोषौ ? ज्ञातुम् इच्छामि । सः शीघ्रकोपी तथा कोपावेशे सः कार्याकार्यविवेकं न रक्षति । .... यस्य विषये वार्तालापः प्रचलितः आसीत् स एव तत्र आगतः । अन्तिमं वाक्यं तस्य श्रवणपथे आपतितम् । स्वस्य आलोचकस्य .... उत्पत्य ग्रीवया तं गृह्णन् सः अपृच्छत्, रे शठ, मां .... इति वदसि ?

(उपरि, सन्देहः, संयोगवशात्, शीघ्रकोपी)

Best of Luck